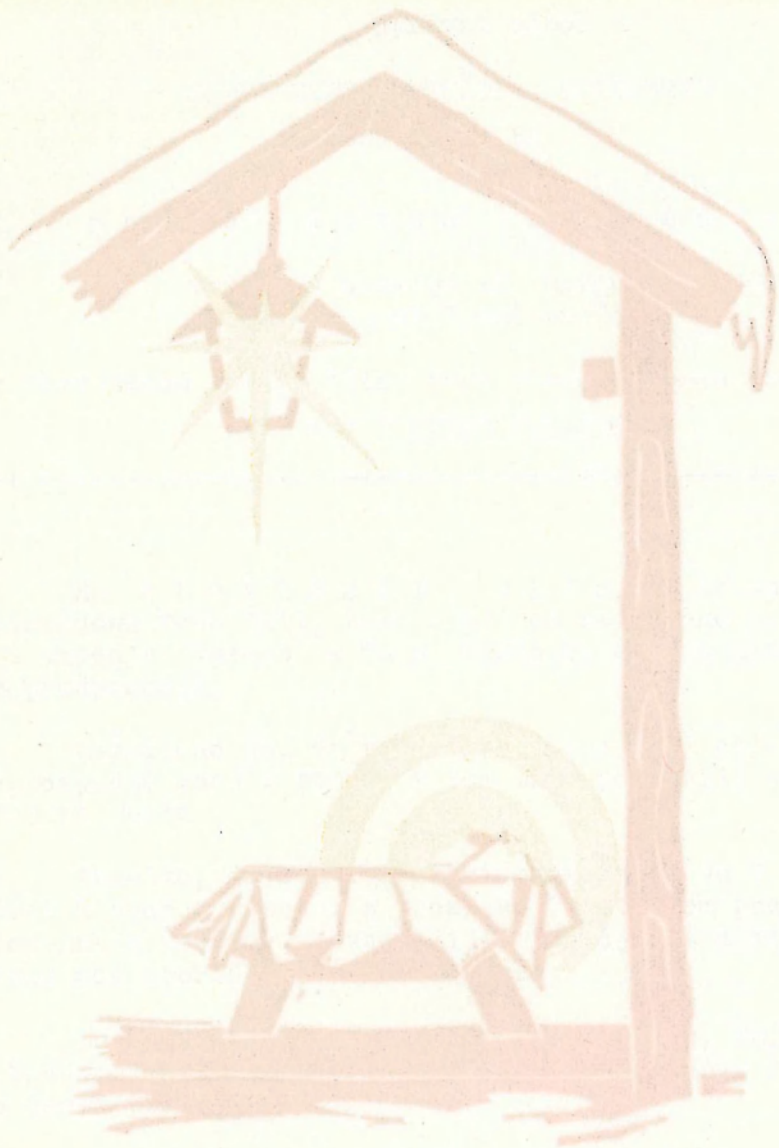

Številka 4

VESTNIK

Letnik XIII. 1968

GLASILO SLOVENSKEGA DRUŠTVA MELBOURNE

Vesele Božične praznike

in Srečno novo leto 1969

želi vsem Slovencem Odbor S. D. M.

PRIŠEL ČAS JE KROG BOŽIČA ...

Prišel čas je krog božiča,
bele naokrog goré,
k dvorom bliža se lisica,
v snegu zajčje so stezé.

Mrzla polja so, gozdovi,
mraz in mrak v deželo gre,
snega polni so vrhovi,
zvečer poti so težké.

Mlin ne gre več zaporedom,
voda čezenj manj šumi,
potok skriva se pod ledom,
curek skozenj čist blešči.

To so zimski, zimski časi,
sever je poti zamel,
skozi okno zrem po vasi,
kot da bi kosminke štel.

Skoro bi kosminke štel,
svet se mi je ves zaklel,
z žalostjo, bledé nevesto,
jaz živeti sem pričel.

Slovensko društvo v Melbournu je zaključilo eno najuspešnejših poslovnih dob v svojem obstoju. Odplačevanje Slovenskega Doma, ki nam je leta izčrpavalo društveno blagajno, je pri kraju in zaupnikom Doma so že bile izročene lastniške listine.

Kdorkoli je spremljal delo našega društva skozi zadnjih deset let je videl, koliko težav, štednje in dela so člani naših odborov, s pomočjo vseh Slovencev vložili v uresničitev sanj, ki smo jih sanjali mi vsi že od prvega trenutka, ko so se Slovenci prvič zbrali v Melbournu na slovensko slavnje. Sanjali smo in delali načrte, mnogokrat, da, prav mnogokrat prevelikopotezne, pa tudi takih ni manjkalo, ki so dvomili, da bomo sploh kdaj uspeli in prišli do svojega središča.

Kot se običajno pri takih stvareh dogodi, je razvoj ubral srednjo pot - palače nimamo, o katerih so nekateri sanjali in izgubljali besede, do svojega Doma pa smo prišli, čeprav je bilo treba truda in požrtvovanja.

Danes je Melbourne edina avstralska prestolica, kjer ima Slovensko društvo svojo lastno streho nad glavo. Hiša je skromna in ne ustreza popolnoma namenu, ki ji je bil odločen ob pokrenitvi akcije v avgustu 1957. Toda prvi korak je bil dosežen in melbournski Slovenci se lahko ponašajo s tem, da je njihovo društvo lastnik imovine v vrednosti, ki se bliža 30000 dolarjem. Bolj točno rečeno, Slovenci v Melbournu, ki jih zastopaj. zaupniki, so lastniki te imovine.

Omembe vredno je tudi dejstvo, da je SDM, z izjemo začetne zbirke darov ob začetku akcije za Dom, vzdrževalo vse odplačevanje iz lastnih sredstev, kč jih v glavnem prinašajo društvene prireditve. In vsem tistim, ki nas sem in tja s prizvokom sumničenja vprašajo: "Kaj pa delate z denarjem?" lahko s ponosom pogledamo v oči sleherni para, ki smo jo nabrali je šla v Dom in za njegovo vzdrževanje. Vsi odbori in odborniki so delali popolnoma brezplačno in brez vsake osebne koristi. Vse delo in ves trud so šli in vedno bodo šli v korist celokupne slovenske skupnosti. V SDM ne delamo za svoje lastne žepe - zato pa imamo tudi uspehe, na katere smo vsi, ki slovensko čutimo, ponosni.

Prvi uspeh je bil dosežen - sedaj pa naprej v nadaljno rast. in do nadaljnih uspehov. Slovenski Dom pa nam bo pri tem napredku osrednja matica, okrog katere se bomo Slovenci zbirali, dokler nas bo kaj v Melbournu.

HVALA VAM, GOSTJE, ZA VAŠE ČESTITKE !

=====

"Čast mi je, da Vas v imenu Slovenskega Društva Sydney prav pristrčno pozdravljam in Vam čestitam k vašemu uspehu.

Ko danes skromno pozdravljamo 50 obletnico osvoboditve Slovencev izpod habsburške Avstrije bi rad omenil to, da za nas Slovence v Avstraliji to leto pomeni zgodovinsko leto in sicer iz teh vzrokov:

1. Vi v Melbournu ste zgradili in blagoslovili preteklo nedeljo prvo slovensko cerkev v Avstraliji.
2. Dokončno ste postali lastniki Slovenskega doma v Melbournu
3. Slovensko društvo Sydney pa bo v kratkem zaključilo pogodbo za nakup 7 akrov zemlje s hišo, ki bo nekako kulturno-družabno središče Sydneyskih Slovencev. Društvo v Sydneyu tekmuje z Vami; kot vidite smo prvo tekmo izgubili kar dvakrat. Kot že omenjeno slovensko cerkev in kar je za vas kot člani društva še prav posebnega pomena: prvo slovensko stroho v Avstraliji Slovenski dom. Nismo vam ga nevoščljivi. Iskreno vam čestitamo k uspehu in vam v priznanje poklanjamo slovensko zastavo z željo, da bi visela v vašem domu v ponos vsem, ki ste se za skupnost trudili.

Še enkrat vam vsem iskrene čestitke k vašemu neizmerljivemu uspehu od vašega bratskega društva v Sydneyu."

S temi besedami je pozdravil melbournške Slovence zbrane na "Slovenskem plesu", ki se je vršil 25. oktobra v proslavo 50 obletnice prve slovenske vlade, zastopnik bratskega slovenskega društva v Sydneyu, kulturni referent g. L. Košorok.

Preko 700 ljudi je bilo prisotnih v dvorani Town Hall-a v Broadmeadowsu. Že sam pogled na okrašeno dvorano je obeleževal vzdušje v katerem je bil pripravljen večer. Prižgane rdeče sveče so se odražale na modrih podstavkih od belo priskritih miz. Med šopki cvetja pa so zavzemalo vidno mesto slovenske zastavice.

Kot častne goste je odbor SDM za to priliko povabil vse bivše predsednike SDM, zaupnike Slovenskega doma v Melbournu in predstavnike slovenskih društev iz Geelonga, Sydneya in Canberre.

S kratkim nagovorom je pozdravil goste in označil pomen proslave tajnik SDM, M. Poršič, ki je dejal med drugim:

"Namen današnjega večera je, da skromno proslavimo tisti veliki dan pred petdesetimi leti, ko je slovenskemu narodu po tisoč letih suženjstva zopet zasijala svoboda...

Slovenci nimamo zgodovine polne dramatičnih dogodkov. Ne moremo se ponašati z zmagovitimi bitkami, ne z zavojevanjem ozemelj. Naša zgodovina je enolično tragična, polna trpljenja in zapostavljanja; suženjstva tuji gosposki in pokorščine tujim narodom...

V veliko zaslugo lahko štejemo našim prednikom, da so se sploh vzdržali in nam ohranili, kar jih je družilo takrat in kar nas združuje danes: naš slovenski jezik, naša pesem in naša ljubezen do domovine onkraj morja...

Prav zato, ker nimamo v naši tradiciji mnogo pomembnih dni, je prav, da se jih toliko bolj zavedamo in slavimo. Toliko bolj je to dolžnost nas Slovencev v zavezanosti. Kajti kljub temu, da smo se prilagodili novim razmeram, pripojili novim zemljam in jim obljubili zvestobo, ne smemo pozabiti odkod smo!...

Ne smemo pozabiti, da nas kot take v mnogočem veže ista uroda.... Naša dolžnost je, da si pomagamo med seboj v tujini, pa da prav

tako priskočimo na pomoč narodu doma, kadar bodo to prilike zahtevale. Saj ne smemo pozabiti, da se naša stara domovina še vedno nahaja med velikimi pohlepniimi sosedi, ter da se tisočih naših rojakov še vedno od- dvojujejo od domovine krivične meje in se morajo še vedno boriti za svoje pravice, kot naši predniki pred 28. oktobrom 1918.

Slovenci v Melbournu smo dostojno obeležili letošnje jubilej- no leto. Preteklo štedolje je bila posvečena prva naša cerkev na avstral- skem kontinentu. Cerkev zgrajena s slovenskimi rokami in denarjem, okraše- na z delom slovenskih umetnikov...

Gledališka skupina našega društva nam je uprizorila z velikim uspehom dramo slovenskega pisatelja Finžgarja: "Divji lovec"

Danes pa bomo izročili zaupnikom slovenskega doma v Melbournu lastniško listino...

Odbor SDM je smatral, da ni nič lepšega, kakor da imamo za ta dogodek, ki naj bi bil tudi v ponos in bodrilom rojakom širom Avstralije, v svoji sredi predstavnike bratskih slovenskih društev. Zato z velikim ve- seljem pozdravljamo danes med nami prisotne: gospo in gospoda Košorok iz Sydneya ter gospoda Andreja Rusa in Toneta Štefaniča iz Geelonga."

Po tem nagovorú so prišli na oder predsednik SDM g. T. Slavič, zaupniki doma gg. M. Lauko, F. Benko, in g. Škraba, gospa in gospod Košorok, oblečena v narodno nošo, ter gospoda Štefanič in Rus iz Geelonga.

Besedo je povzel g. Slavic:

"Dragi rojaki in rojakinje! Dragi gosti iz Sydneya in Geelonga!"

V veliko radost in čast mi je, da lahko kot predsednik SDM predam zaupnikom slovenskega doma v Melbournu lastniško listino. To je dokaz, da je naš dom v Melbournu dokončno izplačan. Zahvala za to gre vsem tem rojakom, člonom društva in ostalim, ki nam vsa ta leta stojite ob stra- ni. Posebna zahvala naj gre vsem predsednikom in odbornikom skozi vsa leta, ki so pripomogli do tega lepega uspeha. Naj uporabim to priliko in še po- sebej pozdravim bivše predsednike, ki so danes tukaj med nami: gospode Mo- lana, M. Hartmana, S. Špacapana in Marjana Lauko. Upamo, da nam boste še v naprej stali ob strani, kot dosedaj."

S temi besedami je izročil lastniško listino gospodu Lauku, ki se je v nekaj besedah zahvalil odboru SDM za uspešno delo. Gospod Košorok je nato z že prej navedenim govorom izročil g. Lauku lepo izvezeno slo- vensko zastavo. Po vzpodbudnem nagovoru gospoda Štefaniča iz Geelonga je tajnik prečital pozdravno brzojavko društva iz Canberre, dekleta v narodnih nošah pa so prinesla na oder velik šopek rož, ki je bil poslan iz Canberre istočasno z brzojavom.

S kratkim nastopom plesov in pesmi, ki so ga slovenska dekleta v narodnih nošah izvedla pod vodstvom ge. Mesarjeve je bil zaključé svoč- ni del.

Vsem narodno čutečim prisotnim rojakom bo ta večer ostal za vedno v spominu. Zunanja skromnost proslave morda ni bila varavni z pomemb- nostjo jubileja, toda za vedno bo ostalo v zapiskih naše skupnosti v Mel- bournu dejstvo, da smo se Slovenci tukaj spomnili petdesete obletnice naše svobode s tem, da smo postali lastniki prvega slovenskega doma v Avstraliji, ter da so se prvikrat sestali in sodelovali pri skupni svečanosti zastop- niki z različnih strani Avstralije.

In vsi izgledi so, da kakor je ta večer bil konec ene dobe - izplačila doma - bo tudi začetek nove: tesnejše povezave in sodelovanja vse slovenskih društev v Avstraliji.

Za nedeljo 10. novembra t.l. je bila sklicana v Slovenskem Domu 14. letna skupščina Slovenskega društva v Melbournu, katere namen je bil razrešiti dosedanje odbornike društva in dati članom priložnost, da si za novo poslovno dobo 1969 izberejo in izvolijo nov upravni odbor.

Ne bi mogli reči, da je bilo med našimi melbournškimi Slovenci za ta občni zbor kaj veliko zanimanja. Slovenci smo si la praktični ljudje in naše komodnosti ne žrtvujemo radi, zlasti ne, če od tega nimamo ne koristi ne zabave. V Slovenskem društvu v Melbournu politike ne zganjajo in čast in hvala bodi vsem, ki so društvo tako modro zgradili na zdravi, nepolitični in samo vseslovenski podlagi. Toda kjer ni politike, tudi opozicija "ni-ma vica" (tistih nekaj nergačev, ki jih tudi copate žulijo tako nihče ne jemlje resno); če pa ni opozicije, na občnem zboru ni nobenega "heca" in kaj bi človek hodil zgubljat čas in poslušat poročila, za katera itak vemo, da bodo lahko samo pokazala uspeh in napredek. Tako je modroval naš Slovenec in sodeč po številu, ki se je skupščine udeležila, jih je bila velika večina. - "Rajši bom sedel v naslonjaču, odrl steklenko piva in gledal televizijo - bodo že brez mene opravili" je dejal in zvest svoji modrosti ostal doma.

Peščica jih je pa le bila, ki so občni zbor nestrpno pričakovali in to so bili društveni odborniki sami, ki so upali, da bodo svoje odborniške posle in skrbi končno le lahko naprtili komu drugemu; toda sreča jim ni bila mila. Udeležba je bila premajhna in občni zbor v skladu z obstoječimi pravili ni bil sklepčen. Nedelja zvečer, ob sedmih, res ni primeren čas za društvene skupščine in odbor je za skušnjo bogatejši.

Nadzorni odbor je pregledal vse preteklo delovanje društva in blagajniške knjige in našel vse v najvzornejšem redu. Delo odbora in društva je bilo v preteklem letu zelo uspešno. Društvene prireditve so dosegle nov višek in dokončno izplačilo Slovenskega Doma, ki si ga je odbor v prošlem letu zadel kot glavno svojo nalogo, je bilo krona delovanja vseh društvenih uprav zadnjih desetih let. S pomočjo požrtvovalnih članov gledališkega odra je tudi kulturno delovanje doseglo visoko stopnjo delavnosti in dalo društvu obstoju nov, globlji pomen.

Ker radi majhnega števila prisotnih članov volitve ne bi bile veljavne, je bilo sklenjeno, da bo stari odbor vodil društveno poslovanje še za eno leto; edine spremembe so sledeče: v odbor je bil kooptiran g. Tone Urbas, g. Ljubo Pirnat, ki je tako uspešno lanjsko leto skrbel za kulturno delovanje in vložil toliko truda v pripravo gledaliških predstav, pa se je radi preobremenjenosti z osebnim delom iz odbora umaknil in ga je kot kulturni referent nadomestil g. Janez Burgar.

Ena glavnih nalog odbora v novi poslovni dobi pa bo ta, da pripravo osnutek za spremembo obstoječih pravil, ki so neelastična in ne odgovarjajo več potrebam spremenjenih razmer, tako, da drugo leto ne bomo imeli več problemov sklepčnosti ali ne-sklepčnosti društvenih letnih skupščin.

BLAGAJNIŠKO POROČILO

Slovenskega društva v Melbournu

za poslovno dobo 1967 - 1968:

	Dohodki:	Izdatki:
Prenos gotovine in banke iz leta 1966/67	§ 1122.52	
Stroški poslovanja uprave	141.14	489.78
" in odplačilo Slovenskega Doma	962.75	4259.20
Društveno glasilo "Vestnik"		327.44
Stroški socijalnega fonda		45.00
Članarina	546.00	
Zabave	7808.08	3533.74
Dep. za prihodnje zabave		205.00
Kulturni odsek	652.05	749.30
Društveni sklad	759.00	92.00
Nabavljen novi inventar		82.60
Blago v zalogi	75.80	22.80
Gotovina v blagajni		134.67
Saldo v banki		2125.81
	Skupaj § 12067.34	12067.34

PODRÖBNI STROŠKI UPRAVLJANJA SLOVENSKEGA DOMA so bili sledeči:

Dokončno odplačilo Doma in obroki	§ 3935.16
Stroški prepisa	42.41
M.M.B.W.	81.52
City of Melbourne - Davščine	91.20
Zavarovalnina	24.96
Telefon	46.33
Elektrika	25.52
Popravila	12.10

Skupaj § 4259.20

DOHODKI SLOVENSKEGA DOMA so bili naslednji:

Najemnina in ostalo	§ 962.65
Povrnjeno za telefon	4.14
" " elektriko	12.61
Darovi	1.80

Skupaj § 981.20

VSEM, KI STE POMAGALI, PRISRČNA HVALA.....

Slovensko društvo smo mi vsi. Sleherni Slovenec, ki ga je usoda zanesla v Avstralijo, je član naše skupnosti in vsakršen doprinos, ki ga nekdo prispeva z delom v SDM je v dobro nas vseh. Uspehi naše organizacije, na katere smo Slovenci v Melbournu tako ponosni pa so plod dela vseh tistih posameznikov, ki jim ni žal izgubiti nekaj dragocenega časa, kadar gre za slovensko skupnost in naše društvo. Člani ali nečlani, odborniki ali ne, pomorejo s požrtvovalnostjo in dobro voljo.

Ko društvo zaključuje svojo poslovno dobo, je prav, da se v imenu nas vseh zahvalimo vsem tistim, ki so kakorkoli pomagali. Dolga je lista imen naših sodelavcev in ne bomo mogli naštetih vseh; tisti, ki jih ne bomo omenili, naj nam oprostite; nismo jih pozabili in cenimo njihovo delo, toda prostor nam ne dovoljuje, da bi se vsakogar spomnili po imenu. V dolžnost pa nam je, da se poimensko zahvalimo nekaterim, ki so bili stebri našega delovanja v preteklem letu in ki so na svojih ramenih nosili težo društvenega dela.

Prisrčna Vam hvala, gospodične, gospe in gospodje:

Francka Anžinova, Marčela Bole, Ivanka Brodej, Dragica Gornizelj, Marija Hartman, ga. Pintarič, Mila Remšnik, Roža Volčič, France Benko, Peter Bole, Ivan Bratina, Ivan Horvat, Anton Jager, Ivan Mihelj, Vinko Molan, Ivan Petelin in njegovi "Blejčani", Ljubo Pirnat, Verner Remšnik, Stanko Tušek, Lado Trampuž in "Triglavčani", Ivan Urbas in režiser Ivan Valenčič, igralci Slovenskega gledališča in vsi drugi, ki ste nam pomagali.

Prav lepa hvala pa tudi vsem odbornikom SDM za vse njihovo požrtvovalno in nesebično delo; poseben "pušeljc" pa gre njihovim gospem soprogam, ki so nam vedno priskočile v pomoč, kadar je bilo treba in ki so toliko večerov doma potrpežljivo čakale, da se je možiček vrnil s seje ali društvenega dela in so godrnjale samo potihoma.

Uprava SDM.

SLOVENSKO DRUŠTVO POMAGA SLOVENSKIM OTROKOM

Slovensko društvo v Melbournu bo letos na svoje stroške poslalo dvoje slovenskih otrok, katerih družine si počitnic ne morejo privoščiti, na letovanje na morje.

Taborenje ob morju v Anglesea je v okvirju organizacije National Fitness Camp, ki ima tam posebno letno kolonijo. Pri nadzoru in organizaciji bo pomagal tudi Good Neighbour Council. To otroško taborišče je zelo lepo urejeno in ima na razpolago različna športna igrišča in prepričani smo, da se bosta naša dva malčka (poslali bomo enega dečka in eno dekle) prav dobro imela in se vrnila nazaj v Melbourne zadovoljna in lepo ogorela od sonca.

Društvo bo plačalo vse stroške in bo pomagalo otrokoma tudi z nabavo potrebne opreme.

Vzporedno z obnovljenim delom na političnem, je bilo obnovo delo tudi na leposlovnem in žurnalističnem polju. V leposlovju pričneta vnašati nova gledanja Josip Stritar in Franc Levstik s svojim kritičnem ocenjevanjem in grajanjem navideznega domoljubja. Po njunem mišljenju si mora narod najprej utrditi svojo kulturno podlago s pomočjo slovstva in na njej potem graditi pošteno in napadalno politiko. Borbenost te struje mladih se javlja v listu "Naprej" (1863), Janežičevem "Glasniku", v zborniku "Mladika" in v ustanovitvi "Slovenskega naroda" in Levstikovega Dramatičnega društva.

Z vsemi temi publikacijami je seveda bil napravljen velik korak v smeri svobodnejšega razpravljanja narodnih in političnih razmer. Z gmotno pomočjo Miroslava Vilharja je bil 1863 ustanovljen že preje omenjeni politični list "Naprej", katerega urednik je postal Fran Levstik. V nasprotju z opreznim in mlačnim zadržanjem Bleiweisovih "Novic", pozival politične prvake na odločnejše delo za narodne koristi. Že leta 1863, to je istega leta, je bil radi preveč protivladnega zadržanja ustavljen. Leta 1865 je Andrej Einspieler začel v Celovcu podvakrat na teden izdajati "slovenca". Po treh letih pa je bil ustavljen, ker ga po Nemcih ustraševani tiskar ni hotel več tiskati. V tem času je v Mariboru dr. Matija Prelog začel, prvotno po dvakrat na mesec, kasneje tedensko, izdajati "Slovenskega gospodarja", ki je preživel prvo svetovno vojno. Leta 1868, torej prav pred sto leti, je izšel tudi v Mariboru, kot odkrito glasilo mladinev "Slovenski Narod", ki je leta 1873 postal prvi slovenski dnevnik. "Slovenski Narod", katerega prvi urednik je bil Josip Jurčič se je pozneje preselil v Ljubljano in je izhajal vse do maja 1945. V boj na strani mladih je posegel leta 1870 Levstikov šaljivi list "Favliha". Posebno proti nemškutarjem je bil usmerjen Alesovcev "Brencoelj" (1869 - 1885). Leta 1873 je Karel Klun zoper "Slovenski Narod" ustanovil "Slovenca", ki je leta 1883 postal naš drugi dnevnik in tudi izhajal vse do maja 1945. Na goriškem je dr. K. Lavrič leta 1871 ustanovil zelo liberalno "Sočo". Naslednje leto, 1872, je bil proti "Soči" ustanovljen tednik "Glas", ki je povdarjal izrazito katoliško stališče. V Trstu je bila 1876 ustanovljena "Edinost", ki postane leta 1895 tretji slovenski dnevnik. Leta 1882 je Andrej Einspieler na Koroškem ustanovil "Mir", ki je šele prenehal izhajati po prvi svetovni vojni.

Iz gornjega vidimo, da je v političnem gledanju prišlo do razlik med mlado in staro generacijo. Iz tega so se potem sčasoma izločile dve politične stranke, svobodomiselna - napredna in katoliško konzervativna. Že pri volitvah leta 1873 so si stali nasproti dvojni slovenski kandidati. Ta ločenost duhov je vse bolj posogala tudi v skupno borbo za narodne koristi in seveda v mnogočem zavrla napredok, ki bi ga Slovenci s skupnim nastopom lahko bili deležni. Prav radi tega smo dosti bolj počasi dobivali pravice, katere smo terjali. Za vsako drobtinico se je bilo treba boriti in za vsako pridobljeno pravico so Nemci zagnali močen vrišč protesta. A vendar čeprav počasi se je stanje izboljševalo:

15. marca 1862 izda vlada ukaz, da se pri sodnih postopkih na Tržaškem, Goriškem in Kranjskem, Štajerskem in Koroškem upora-

blja Slovenščina, ako so stranke Slovenci in to zahtevajo, čeprav je bilo od 108 sodnikov tedaj le 5 Slovencev.

20. oktobra 1866 vlada ukaže tudi političnim uradnikom, da s Slovenci uradujejo slovensko.

1868 Goriški deželni zbor sklone, da bo s slovenskimi občinami opravljal v slovenskem jeziku.

1870 da Kranjski deželni zbor Slovenščini veljavo uradnega jezika.

24. novembra 1885 pravosodno ministrstvo prizna Slovenščino kot rabni jezik na Štajerskem in Koroškem.

13. decembra 1898 vrhovni sodni zbor odloči, da je v Istri običajni jezik, jezik večine prebivalcev, torej ne Italijanski.

Prav tako dolgotrajne so bile tudi borbe za pravice v šolstvu. Na splošnem smo Slovenci počasi pridobivali na pravicah, na Kranjskem in Goriškem, medtem ko je na Koroškem naša stvar odstopala pred nemštvom. Leta 1882 so slovenski poslanci interpelirali na vlado na Dunaju, da 120.000 Koroških Slovencev nima niti ene slovenske šole. Zaradi vedno večjih zahtev Slovencev po svojih šolah na Koroškem so Nemci "v svojo obrambo" leta 1880 osnovali posebno šolsko društvo z imenom "Schulverein", katero je ustanavljalo nemške šole na slovenskem ozemlju in jih denarno podpiralo. V protiobrambo je šole 1886 stopila slovenska Družba sv. Cirila in Metoda, ki je potem razvila svoje delovanje razen na Koroškem zlasti na Primorskem, kjer so Italijani snovali italijanske šole s pomočjo svojih društev: Lega nazionale in Dante Alighieri.

Nekaj številok v ilustracijo: 1875 imamo na Spodnjem Štajerskem 108 slovenskih in 99 slovensko-nemških šol, na Koroškem 4 slovenske in 74 mešane šole, na Kranjskem 213 slovenskih in 13 mešanih šol, na Primorskem 136 slovenskih in 49 mešanih šol.

Še težji je bil položaj na srednjih šolah. Šole 8. oktobra 1870 je vlada dovolila Slovenščino kot učni predmet na gimnaziji v Kranju. Čakati smo morali še celih dvanajst let, predno je učni minister, na resolucijo poslanca dr. Vošnjaka, katero je državni zbor odobril že leta 1880, odobril leta 1882, da se osnujejo slovenske gimnazije v Ljubljani, Kranju in Novem mestu; v Celju, Mariboru in Gorici pa naj spodnji razredi dobe slovenske vzporednice. Na koroškem slovenskih srednješolskih oddelkov ni bilo, pač pa je bila Slovenščina za slovenske dijake na gimnazijah v Celovcu, Beljaku in St. Pavlu obvezen predmet.

V dobi po letu 1861 je razcvetelo po Sloveniji društveno življenje. Po vseh mestih in trgih so se že leta 1861 ustanovile šitalnice, tako da jih je bilo leta 1869 že 58. Z njimi so bila v zvezi dramatična in glasbena društva. Leta 1884 se kot prvo ustanovi v Ptujju "Slovensko pevsko društvo". V Ljubljani pa so po zgledu iz Češke ustanovili leta 1861 telovadno društvo "Južni sokol", katero je potem leta 1867 radi spopadov z Nemškim telovadnim društvom na Ježici, kjer je bil ob tej priliki ubit Slovenec Rode, razpuščeno. Leta 1868 je bilo v Ljubljani ustanovljeno prvo Slovensko politično društvo: "Narodno politično društvo Slovenija". V Celovcu je hrabrilo in zboralo Slo

vence društvo "Trdnjava", v Gorici "Soča", v Trstu "Edinost", v Mariboru so leta 1882 ustanovili "Slovensko politično društvo"; "Katoliško politično društvo" je v Ljubljani od leta 1889 zastopalo Slovence konzervativno-katoliškega glodanja. Franc Levstik je leta 1867 ustanovil v Ljubljani "Dramatično društvo", ki postane zibel Slovenskega narodnega gledališča. 1872 pa se je v Ljubljani začela "Glasbena Matica", ki je pričela orati ledino na glasbenem polju.

Po letu 1890, ko se je pod vodstvom Karla Kluna ustanovilo Katoliško politično društvo za Kranjsko, se je razlika v mišljenju med našimi vodilnimi moži prenesla v odkrito nasprotje na političnem polju. To še posebno, ko je dr. Ivan Tavčar zbral okoli obnovljenega Slovenskega društva svoje liberalne somišljenike, ki so si potem nadejali naziv Slovenska napredna stranka. Leta 1891 so pri volitvah na Kranjskem Slovenci poslednjič skupno nastopili. Ta medsebojna borba, ne samo na političnem nego tudi na kulturnem in gospodarskem polju je trajala vse do prve svetovne vojne, seveda v glavnem na Kranjskem. Le ko je nemški pritisk postal neznošen so Slovenci začasno združili sile. Tako je poleti 1897 spet prišlo do skupne manifestacije. Tedaj so se poslanci obeh strank, ki so vendarle v državnem zboru na Dunaju skupno nastopali, zedinili da prirede v Ljubljani vseslovensko zborovanje. To je bila zadnja skupna politična manifestacija Slovencev do prve svetovne vojne. Ob navzočnosti zastopstva Hrvatov, Čehov in Zapadnih Ukrajincev, sta se obe stranki izrekli za že tolikokrat ponovljene a neizpolnjene zahteve: združitve vseh slovenskih pokrajin v eno upravno celoto z Ljubljano, kot njenim središčem, za razširjenje volilnih pravic in dodali potrebo po socialnih reformah in se izrekli za podporo združnemu gibanju.

Strankarsko nasprotje med Slovenci na Koroškem in Štajerskem ni bilo tako ostro prav radi prevelike nemške nevarnosti. Posebno na Štajerskem so nemškutarji, ki so tudi izdajali svoj časopis Štajerec (1900 - 1918) poizkušali na vse načine čim več ljudi pritegniti v svoj tabor. Nasprotstvo med Slovenci in Nemci se je poostrilo do skrajnosti. Ob priliki glavne skupščine Družbe Sv. Cirila in Metoda v Ptujju so Nemci divjaško napadli slovenske udeležence e prikrito pomočjo oblasti, ki so Slovincem odrekle vsako zaščito. Ko so potem ob skupnem nastopu obeh slovenskih strank demonstracije v Ljubljani so nemški vojaki streljali v množico in povzročili dve smrtni žrtvi (Adamič in Lunđer). Cesar Franc Jožef pa je po teh dogodkih odkrito pokazal na kateri strani so njegove simpatije in daroval za nemško gledališče v Ljubljani 20.000 kron.

Štajerski deželni zbor je šel celo tako daleč, da je od bil Slovincem podporo in pomoč po toči, požarih in suši, ter podeljeval velike denarne podpore raznarodovalnim društvom. Slovenski poslanci v Graškem deželnem zboru, katerih je bilo pri volitvah 1909 izvoljeno že trinajst, so radi tega pričeli bojkotirati zbor, tako da ni mogel nadaljevati s svojim delom vse do leta 1912, ko so se Nemci končno vdali in dovolili slovensko meščansko šolo v Žalcu in gospodarsko šolo v Šent. Jurju, ter obljubili nakazati kredite za ceste in obnovitev gospodarstva na Spodnjem Štajerskem.

Na Goriškem, kjer nemški naval še ni bil tako hud so Slovenci v zadnjih letih pred vojno živeli še kar sporazumno z Italijani. Vse drugače je bilo v Istri, kjer so kljub temu, da je nasproti 21 italijskim poslancem stalo stalo v deželnem zboru 9 Slovencev in Hrvatov, Slovenci in Slovenščina bili popolnoma zapostavljeni. Vzrok temu je bilo dejstvo, da so Italijani imeli večino v mestih in med višjim in srednjim slojem ter tako imeli pravico do več poslancev in večji vpliv.

Na koroškem so bili Slovenci na umiku vse do leta 1903, ko se je v Celovcu naselil odvetnik dr. Janko Brejce in prebudil Slovence k novemu kulturnemu življenju in jih pričel tudi politično organizirati.

V takih razmerah smo čakali prvo svetovno vojno.

Razdeljeni na politične stranke: katoliško, napredno in že tudi socialistično. Na starejše politike, ki so bili še vedno brez mejno vdani Habsburgom in Avstriji ter na mlajše generacije, ki so vi dele edino možnost slovenskega obstoja v povezavi z ostalimi južnimi Slovani izven okvira Avstrije. Bili smo brez pravega načrta in brez enotnega vodstva. V svetu, posebno pri zapadnih zaveznikih skorajda nismo bili poznani kot narod. Ostali Slovanski narodi so seveda v prvi vrsti gledali le na svoje koristi.

Ob izbruhu vojne poletu 1914 je Avstrija še posebno začela preganjati svoje Jugoslovane. Slovenije so hoteli popolnoma izbrisati Narodnjake so preganjali, jih vlačili po zaporih in sodiščih. Ustava je bila preklicana, časopisje strogo cenzurirano, društva razpuščena, parlament in deželne zbornice zaprte. V prvih štirinajstih mesecih vojne so radi "veleizdaje" obesili ali ustrelili v Sloveniji 469 oseb. Pod takim terorjem so spremenili svoje mišljenje celo oni, ki so doslej bili za Avstrijo.

Pritisk te strahovlade se je ublažil šele, ko je po smrti cesarja Franca Jožefa 21. novembra 1916 nasledil avstrijski prestol njegov nečak Karel. Ta je pričel iskati načina, kako izvleči Avstrijo iz zagate, v katero je zašla na vojnem in političnem polju. Sklical je spet državni parlament na Dunaj in to vsi hrvaški, dalmatinski in slovenski poslanci nastopili enotno združeni v Jugoslovanskem klubu. Klubov predsednik dr. Anton Korošec je nato na soji parlamenta dne 30. maja 1917 prebral tako imenovano Majniško deklaracijo, ki zahteva "združenje vsega ozemlja, kjer prebivajo Slovenci, Hrvati in Srbi v eno samostojno, vsakega tujega narodnostnega vpliva svobodno, na demokratični osnovi zgrajeno državno telo, pod žezlom habsburško-otomanske dinastije".

Ob istem času pa so slovenski politiki bili že tudi aktivni na zavezniški strani. Tu je bil naš položaj silno težak radi "Londonskega pakta", ki je bil sklenjen med zavezniki in Italijo in v katerem so zavezniki obljubili Italiji v nagrado za njen vstop v vojno proti Avstriji velik del Slovenije, Istro in Dalmacijo.

Že takoj ob začetku vojne so odšli čez mejo v Italijo in od tam potem v London Slovenci, dr. Bogumil Vošnjak, Zupančič in Gregorin, ter se vključili v Jugoslovanski odbor, kateri si je pod pred-

sedstvom dr. Trumbiča zastavil vlogo predstavljati avstrijske Jugoslovane pred zapadnimi zavezniki. Naravno ta odbor ni užival simpatij Italije, pa tudi srbska vlada pod predsedstvom Nikole Pašiča ga od početka ni podpirala, kajti v nasprotju z srbskimi cilji povečanja srbske kraljevine je Jugoslovanski odbor postavil v svoj program: Integralno jugoslovanstvo z najširšim okvirom, v katerega bi pozneje mogli vstopiti tudi Bolgari. Vendar je končno med srbsko vlado in Jugoslovanskim odborom prišlo do sporazuma izraženega v krfski deklaraciji ki govori o skupni državi vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev, pod žezlom Karadjordjevičev. Jugoslovanski odbor je ves čas tesno sodeloval s Češkim odborom pod vodstvom T. Masaryka in E. Beneša in s pomočjo njihovih zvez z domovino držal kontakt z politiki doma. Na žalost pa si ta Jugoslovanski odbor ni mogel pridobiti pri zaveznikih tako močnega položaja, kot Čehi, kajti ti so že v drugem letu vojne uspeli v Franciji in Ameriki ter pozneje v Rusiji uspeli organizirati svoje prostovoljce v Češkoslovaško vojno silo, ki je s svojo borbo na fronti Masarykovem odboru pridobila status vlade v izgnanstvu. Tudi Jugoslovanski odbor je poizkušal organizirati svoje vojaške edinice. Mnogo avstrijskih ujetnikov jugoslovanskega porekla se je prijavilo za boj proti v Avstriji posebno v Rusiji. Toda srbska vlada je od početka bila odločno proti organiziranju jugoslovanskih dobrovoljcev izven okvira srbske vojske ter je šele proti koncu pristala, da se ustanovi iz ujetnikov ki so se borili pod imenom Srbski dobrovoljci Jugoslovanska dobrovoljska legija.

V domovini je med tem gibanje v podporo Majski deklaraciji zajelo ves narod. Pomena in važnosti tega se Nemci niso takoj zavedli, šele čez čas so začeli, zlasti na Koroškem dušiti deklaracijski odmev. Gibanje se je nadaljevalo z ogromnim zamahom. Vse slovenske občine po Kranjskem, Štajerskem in Primorskem so zbirale podpise v odobritev. Dr. Janez Evangelist Krek, ki je bil glavni pobornik tega gibanja pa je sredi največjega dela na propagandnem potovanju po Hrvaški nona doma zbolel in umrl 8. oktobra 1917 v Št. Janžu. Njegov pogreb, na katerem so prisostvovala delegacije Čehov, Slovakov, Hrvatov in Ukrajincev, se je sprevrgel v pravo množično vsenarodno demonstracijo za svobodo.

Dunajska vlada je sedaj hotela pridobiti Slovence s tem, da je imenovala v vlado dr. I. Žolgerja iz Maribora, ki je tako postal prvi in zadnji minister v Avstriji. Pa tudi on je odstopil že 5. maja 1918 radi izjave ministrskega predsednika dr. Scidlitza, da planirana jugoslovanska država v okviru habsburške monarhije ne bo obsegala slovenskega ozemlja, ki je Nemcem potrebno za dohod do Jadranskega morja.

V prvi polovici 1918 se je deklaracijsko gibanje še bolj razmahnilo. Medelje za medelje so se vršili dobro obiskani tabori po raznih krajih. Po pomembni Ljubljanski izjavi prid deklaracije, katero je 15. septembra 1917 slovesno podpisal tedanji ljubljanski škof dr. Jeglič, za Slovensko ljudsko stranko dr. Šušteršič in za napredno stranko dr. Tavčar in dr. Triller, je 25. marca 1918 narodno ženstvo pod vodstvom Franje Tavčarjeve izročilo v Ljubljani dr. Korošcu okoli 200.000 podpisov deklet in žena. Bil je to pravi plebiscit narodne za vednosti in politične zrelosti slovenskega naroda.

8. januarja 1918 je predsednik Ameriških Zedinjenih držav W. Wilson objavil svoj mirovni načrt, v katerem zahteva, naj se bodoče meje Italije prilagode narodnostnim mejam. 12. februarja pa je v poslaničnem Kongresu poudaril pravico malih narodov do samoodločbe. To je opogumilo slovenske in hrvatske politike, da so se prve dni meseca marca 1918 sestali v Zagrebu, kjer so poudarili potrebo koncentracije vseh narodnih strank, ki morajo po načelu samoodločbe narodov zahtevati ne odvisno državo Srbov, Hrvatov in Slovencev, ne oziraje se na habsburško dinastijo. Edina izjema je bila stranka "Srbsko-hrvatske koalicije", ki se je šele v začetku meseca oktobra priključila ostalim.

Da bi zabrisali vtis deklaracijskih taborov so nemčurji iz Slovenije poslali pod vodstvom ptujskega župana na Dunaj k cesarju deputacijo vdanosti in hoteli dokazati s tem, da slovensko ljudstvo ni popolnoma za svojimi političnimi voditelji. To je Slovencec dinastijo le še bolj omrzilo. Že dva dni za tem obiskom nemčurjev na dvoru, 27. maja 1918 so slovenske stranke izjavile: "Slovenci ne opustimo zahteve po zedinjenju, ker je prišla narodu v meso in kri in ker je to edina možnost, da rešimo golo narodno življenje... Opiri na naravno pravico vztrajamo in pozivamo Narodni svet, da organizira odpor vseh poštonih elementov proti preganjanju Jugoslovanov".

Dogodki so se potem razvijali pospešeno. 16. avgusta 1918 so si Slovenci in Hrvati v Ljubljani javno ustanovili Narodni svet, kot najvišjo politično organizacijo Slovencev in Istrskih Hrvatov, v katerem so bili zastopani razen kranjskih in štajerskih tudi koroški in primorski Slovenci. Konec septembra pa so zborovali jugoslovanski politiki v Zagrebu, kjer so ustanovili Narodno veče Slovencev, Hrvatov in Srbov, kot vrhovno politično predstavništvo vseh avstro-ogrskih Jugoslovanov. 4. oktobra 1918 je Avstrija prosila Wilsona za premirje. Predsednik Narodne veče pa je že pred tem, 1. oktobra na seji parlamenta izjavil, da avstrijska vlada ni pooblaščen, da govori v imenu Jugoslovanov. 16. oktobra je cesar Karel izdal manifest, v katerem obeta preureditev monarhije, tako, da bo imel vsak narod na svojem ozemlju lastno državnost. Narodno Veče 19. oktobra odločno odkloni to ponudbo in zahteva: "Zedinjenje celokupnega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov v eno samo odinstveno in suvereno državo, urejeno po načelih politične in ekonomske demokracije..."

18. oktobra odgovori predsednik Wilson na avstrijsko prošnjo za premirje, da naj avstrijski narodi sedaj sami presodijo, katera akcija avstrijske vlade bo zadovoljila njih pojme o svojih pravicah.

Narodna Veča 21. oktobra 1918 pozdravi ta Wilsonov odgovor ter izjavi, da ima mednarodni mirovni kongres za edino pristojno mesto za rešitev jugoslovanskega vprašanja.

28. oktobra Avstrija sprejme to naziranje prezidenta Wilsona. Posledica tega pa je da Slovenci 29. oktobra 1918 v Ljubljani razglase svojo neodvisnost.

Tako je 29. oktobra 1918 naš narod, čeprav še vedno ne v celoti dosegel svoje svobodo in postal svoj gospod na svojih tleh. Zato slavimo 29. oktober dan Vstajenja Slovenskega naroda.

(Konec)